

The place of Tirtankara in the religious thought of Jain

Seyyed SaeidReza Montazeri^{1✉}  | Vahid Pezeshki² 

1. Corresponding Author: Associate Professor of Religions and Mysticism in Farabi Campus, University of Tehran, Tehran, Iran, Email: ssmontazery@ut.ac.ir
2. Master of Religions and Mysticism, University of Religions and Denominations, Qom, Iran.

Article history: Received 10 January 2021; Received in revised form 20 December 2021; Accepted 12 January 2022

Abstract

Jain religion is one of the ancient religions of India which has had an atheistic view among Indian schools and beliefs and has been able to occupy a special place in the land of India. One of the important beliefs of this religion is the belief in the Tirtankara which suggests that worship and submission to their teachings is effective in saving the soul from the bondage of Samsara. Tirtankaras can appear in the Middle World Based on a cosmic order and norm without beginning and end, and based on their special Karma compositions and special spiritual knowledge in their previous lives in this rate: And after a period of austerity and spiritual purification in their last material body, they reach this position and, in the end, with their death, they reach absolute liberation from the bondage of Samsara. In the present study, by analyzing the sources, the emergence of Tirtankara in the universe (Earth and including other worlds) has been studied and psychological study of the past and present bodies of Tirtankara and how they achieve liberation from other parts of the research. The present study shows that a kind of deterministic view has overshadowed the whole world history of Jain in connection with the emergence of certain spirits in the body of Tirtankara.

Keywords: Tirtankara, Middle world, Mahavira kshatra, Bharta kshatra

1. Introduction

Jainism is one of the ancient and indigenous religions of India, which was originally founded by the first Tirthankara called Varishbeh or Raishbeh and After her, 23 other Tirthankara appear, the last of which is the Mahavira of Buddhist ascetics in the fifth century BC. Recognizing and practicing Tirthankara has a high status among the followers of Jain, and although the Jains claim to have been billions of years ago, the relatively long biographies of each Tirthankara and their previous lives are provided in Jain texts. In addition, in their temples, there are adorned statues of arrows that attention and meditation on them is part of their worship rituals. In this article, due to the importance of Tirthankara, only this issue has been addressed and a comprehensive summary of Jainism cosmology related to the geography of Tirthankara and the brief reference to the life of Jain-index Tirthankara has been provided. Also, their previous and current mental and physical condition, how they achieved the position of archetype, their similarities and saving or sucking a Tirthankara from the cycle of reincarnation are other issues in the present article.

1.1. Research Methodology

Due to the limitations of field research, this research is purely library-based. The authors have tried to use reliable sources in this regard and after taking notes, have analyzed them. In the discussion of the present Tirthankara jain, it has been also paid attention to the writing of one of the leaders of this Tirthankara in India named Dadashri.

2. Discussion

The term Tirtankara means the builder of the path of domination and means the path of domination over the samsara and the liberation of the soul from this cycle. They are the prophets of Jainism and the promoters of austerity in the land of India, who were not aroused by the Creator but reached this position in the shadow of individual austerity and Karamah preparation and Karamah structure stored in their souls and propagated this religion and renewed the covenant.

There are three types of Tirthankaras: 1. Past Tirthankaras 2. Present Tirthankaras 3. Future Tirthankaras. Understanding the geography of their presence and emergence depends on a general knowledge of Jainism cosmology. Jain paintings depict the entire universe as a cosmic woman with her legs spread apart and her hands on her hips.

According to this image, from the sole of the foot to the abdomen of the underworld (hell), his abdomen forms the middle world (human habitat) and his chest part forms the upper world (the sphere of the heavenly gods) and at its head, the sphere of liberated spirits.

(According to the existing designs) The left and right sides of this design are surrounded by a space of nothingness or emptiness (Alokakāś'a) where none of the essences of time, matter, movement and stillness are present. In this plan, the Middle World is the site of the emergence of Tirthankara and their emergence is not limited to the Earth. In other parts of the world, Mercury is also emerging, which is the most important and living Tirthankara in the Middle World and outside the Earth. In the Indian state of Gujarat, temples have been erected in his honor and he has a shrine.

The tradition of their emergence is a perpetual and eternal tradition because Jainism is a non-god belief and matter and material creatures are eternal and divide only world history into two descending and ascending half cycles, the first half of which is progressing towards moral degeneration and the second is moving towards transcendence and the golden age. Humans and only 24 Mercury appear in each half-cycle, and this is equivalent to a cosmic day and night, but this whole cycle is without beginning.

These planets have a series of commonalities in their material and spiritual life, which distinguish them from other human beings.

Here is another principle that is important called Behwitwa and Abhwitwa.

Behaviorists are spirits who are destined to achieve liberation, and the spirits of Mercury are also in this category of spirits, and the potential talent for achieving liberation lies in them and only needs to flourish completely. Another important principle is the Karamah substance; the cream is a delicate substance and due to physical and mental actions, it coexists with the soul and has two types of good and bad. Between these two types of good Karamahs, one is Tirtankarah-e-Karamah and the other is Shobeh-e-Gratreh-e-Karamah, respectively, which provides a person with reincarnation on the way to the birth of a newborn with special mental abilities in the caste or military class.

A spirit of Samsara, which is to be liberated according to the principle of Bhutto (or eternal destiny), must climb the ladder of 14 steps of spiritual advancement.

He went through 11 steps in the previous reincarnations and 3 steps in the last body, and it is in this fourteenth step that he achieved absolute knowledge and began to propagate and renew the covenant of the previous archers, and to the position of archers and force before him. Death is achieved, and the next step is the suction or force after death, in which the soul is saved from the cycle of the tornado forever.

3. Conclusion

By examining the time cycle, it is determined that human beings, over time, with the growth of materialism and civilization, suffer Karamah-producing factors such as greed, which is the strongest factor.

Suffering greed begins to grow, and as a result, human beings need a way to get rid of it. Other human beings have distanced themselves from their golden and ideal age and the need for the appearance of Mercury is increasing, and as a result, Mercury is emerging. The condition for the emergence of a beam is to obtain two types of special Karamah material, which can be achieved because of spiritual progress on the gravel ladder. Of course, the role of destiny, according to the theory of Bhuvitva and Abhuvitva, plays an important role in the person to become Tirthankara. A Tirthankara arrives at Mokshe after death and survives the cycle of reincarnation forever.

4. References

- Abolghāsmi, M. (1997). **Rāhnamāye zabānhāye Bāstāni**, Vol. 2, Tehran, Samt.
- Amarmuni. (1995). **Uppravartakshri, Illustratesd Tirthankar charitra**, Delhi, NarelaMandi, 1995.
- Chaterji, S.CH., Data, D. (2005). **Moarfi Maktabhāye Falsafi Hind**, Trans by. Farnāz Nazerzade Kermani, Qom, University of Religions and Denomination.
- Dadashri, G. (2005). **Shree simandhar swami**, Gujarat, dada Bhagwan Foundation.
- Dalal, Deepika. (n.d.). **Arihant simandhar swami**, in: www.Jaina.org.
- Glasesnapp, H. (1999). **Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Hegewald, J.A.B. (2010). **Visual and Conceptual links between jaina Cosmological Mythological and Ritual instruments** in: International of Jain studies.
- Jain, Kailash Chand (1991). **Lord Mahavira and his times**, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Jain, V.K. (2011). **Acharya Umasvatis Tattvartha Sutra**, Delhi, Vikalpprinter.
- Jain. S.A. (1992). **Reality English translation of Shri. Pujyapada's Sarvarthasiddhi**, Madras, Jwalamalini.
- Jaini, P.S. (2002). **Collected Papers on Jain Studies**, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Lishk, S.S. (2000). **Some strange Notions in Jaina Cosmology** in: www.Jainelibrary.org
- Mahendra shah, H. (2008). **Storm jinzari**, Indiana, Bloomington.
- Mahony, W. (1987). **Karman, Encyclopedia of Religion**, V.9, Macmilan P.C
- Mardia, K.V. (2002). **The scientific foundation of Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Rayande B.B. (2002). **Jaina philosophy**, Delhi Noreen Shahdara.
- Shah, P. N. (1998). **Jain universe**, Carolina, Jain study Center.
- Wiley, K. (2003). **Extrasensory Perception and Knowledge in Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Influence of sri kundkundacharya on Pujya shri Atmanand ji, in: www.Shrimadkob.org
- Rishabha (Hinduism) in: www.en-wikipedia.org
- Simanharswami in: www.en-wiki pedia.org

Cite this article Montazeri, Seyyed SaeidReza., Pezeshki, Vahid. (2024). The place of Tirtankara in the religious thought of Jain. *Journal of Subcontinent Researches*, 15(45), 185-198. DOI: [10.22111/jsr.2022.37187.2145](https://doi.org/10.22111/jsr.2022.37187.2145)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جایگاه تیرتهنکره‌ها در اندیشه دینی آیین جین

سید سعیدرضا منتظری^۱ | وحید پزشکی^۲

۱. نویسنده مسئول: دانشیار گروه ادیان و عرفان پردیس فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران، ایمیل: ssmontazery@ut.ac.ir
۲. کارشناسی ارشد گروه ادیان و عرفان، دانشگاه ادیان و مذاهب اسلامی، قم، ایران.

چکیده

آیین جین از ادیان کهن هند به‌شمار می‌رود که دیدگاه غیرخداباوری در بین مکاتب و باورهای هندی داشته و توانسته در سرزمین هند جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص دهد. یکی از باورهای مهم این دین، اعتقاد به تیرتهنکره است که پرستش و سرسپردگی به تعالیم آنان در نجات روح از بند اسارت سمساره مؤثر است. ظهور تیرتهنکره‌ها بر پایه یک نظم و هنجار کیهانی بی‌آغاز و انجام است و براساس ترکیبات خاص کرمه‌ای و معرفت روحی‌شان که در زندگانی‌های پیشین خود به‌دست آورده‌اند، در این مرتبه زاده شده و در پایان با مرگ خود به رهایی مطلق از بند سمساره می‌رسند. در پژوهش پیش‌رو با تحلیل منابع به روش کتابخانه‌ای، به ظهور تیرتهنکره‌ها در جهان هستی (زمین و اجزای جهان‌های دیگر) پرداخته و در ادامه، بررسی روحی و کرمه‌ای کالبدهای پیشین و کنونی تیرتهنکره‌ها و چگونگی دستیابی ایشان به رهایی مورد مذاقه قرار گرفته است. پژوهش حاضر جغرافیای ظهور تیرتهنکره‌ها در جهان هستی و ارتباط آن با وضعیت روحی کرمه‌ای یک فرد برای رسیدن به این جایگاه را نشان می‌دهد. بررسی کلی بیانگر آن است که نگاهی جبرانگاران در ارتباط با ارواحی که سرانجام بدین مقام دست می‌یابند، وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: تیرتهنکره، جهان میانه، مهاویده کشته، بهره کشته

۱- مقدمه

بنابر باور دین جینی، جهان هستی ازلی و ابدی است؛ نه از سوی خدایی آفریده شده است و نه در پایان ویران می‌شود (Glaserapp, 1999: 241). جینه از آیین‌های کهن و بومی هند است. بنا بر باور ایشان، تیرتهنکره‌ها (پایه‌گذاران و پیامبرگونه‌های جینی) افرادی بوده‌اند که با ریاضت و با توجه به آمادگی روحی و کرمه‌ای مادرزادیشان به نجات دست‌یافته و طریق نجات را نیز به دیگران آموخته‌اند. به‌منظور شناخت جایگاه ظهور تیرتهنکره‌ها، دریافتی کلی از ساختار مادی جهان هستی مطابق با متون جینی، ضروری است. در این نوشتار نخست کیهان‌شناسی جینه معرفی می‌شود. در ادامه چرخه ازلی زمان در جهان میانه که زیستگاه نوع بشر است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. تاریخ ظهور تیرتهنکره‌ها و تقسیم‌بندی آنان پیکره اصلی این نوشتار را تشکیل می‌دهد و در پایان نیز ویژگی‌های کلی تیرتهنکره‌ها از نظر روحی-کرمه‌ای بررسی می‌شود.

۱-۱- ارزش پژوهش و پرسش‌های آن

در این پژوهش با توجه به اهمیت تیرتهنکره‌ها در اندیشه جینی، به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود: ۱- چه شرایطی از نظر اجتماعی در بشر بایستی فراهم باشد تا تیرتهنکره ظهور کند؛ به دیگر سخن علل و اسباب ظهور تیرتهنکره‌ها چیست؟ ۲-

مطالعات شبه‌قاره، دوره ۱۵، شماره ۴۵، ۱۴۰۲، صص ۱۸۵-۱۹۸.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۱

استاد: سید سعیدرضا، منتظری؛ پزشکی، وحید. (۱۴۰۲). جایگاه تیرتهنکره‌ها در اندیشه دینی آیین جین، مطالعات شبه‌قاره، ۱۵(۴۵)، ۱۸۵-۱۹۸.

DOI: [10.22111/jsr.2022.37187.2145](https://doi.org/10.22111/jsr.2022.37187.2145)

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان



© نویسندگان

مقدمات روحی کره‌های دستیابی یک فرد به مقام تیرتهنکره چیست و چگونه فردی بدین مقام در طول حیات دست پیدا می‌کند و چگونه به مکشه می‌رسد؟ ۳- چه ارتباطی بین کیهان‌شناسی و تاریخ جهانی جینی و ظهور تیرتهنکرها وجود دارد؟ پاسخ به این پرسش‌ها بخشی از اندیشه دینی جینی را روشن می‌سازد.

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف این پژوهش روشن کردن نقش و جایگاه تیرتهنکرها در اندیشه جینی است. با توجه به نبود منبع فارسی در این رابطه و نیز تازگی موضوع اهمیت این پژوهش بیشتر شناخته می‌شود. این تحقیق دریچه تازه‌ای به مبحث راهنما و منجی‌شناسی در تفکر جینی گشوده است و بیان می‌کند که فرد چگونه می‌تواند با سعی و تلاش خود به آزادی، کمال، علم مطلق و سعادت‌مندی تمام و کامل دست می‌یابد.

۱-۳- روش تفصیلی تحقیق

با توجه به محدودیت‌های پیش‌رو در تحقیق میدانی، این پژوهش صرفاً کتابخانه‌ای است. سعی نویسندگان بر آن بوده که از منابع معتبر در این رابطه استفاده کند و پس از یادداشت‌برداری به تجزیه و تحلیل آن‌ها پردازد. در بحث تیرتهنکره حاضر جینی به نوشته یکی از سرسپردگان این تیرتهنکره در هند به نام داداشری نیز توجه شده است.

۱-۴- پیشینه تحقیق

از زمانی که پای غربیان به‌عنوان جهانگردی یا فعالیت سیاسی یا صرفاً کنجکاو به سرزمین هند گشوده شد، این آیین مورد توجه قرار گرفته است. هر چند در ابتدا برداشت‌ها از پیشینه و ریشه این آیین همراه با اشتباهاتی بوده است؛ اما گام نخست در زمینه پژوهش علمی را فردی به نام اچ. تی. کلبروک (H.T. Clebrooke) برداشت. او که آثاری در زمینه هندشناسی نوشته بود، شرح خلاصه اما فراگیری از نظام دینی جینی ارائه داد. گزارش‌های او از سوی هوراس هایمن ویلسون (۱۷۸۴-۱۸۶۰) تکمیل شد. نوشته‌های این دو پژوهشگر تا مدتی مدید تنها منابع قابل تکیه برای به‌دست‌آوردن اطلاعات در این رابطه بوده است. افتخار ترجمه یک متن آیین جینی نخستین بار نصیب یک پژوهشگر آلمانی به نام اتو بهتلینگ (Otto Bohtlingk) شد که در سال ۱۸۴۷ متنی را از زبان اصلی به همراهی جی. ریو (ch. Rieu) به آلمانی ترجمه کرد. گام مهم بعدی را یک زبان‌شناس آلمانی دیگر به نام ماکس مولر (Max muller) برداشت. اثر مهم او «کتاب‌های مقدس شرقی» (The sacred books of the east) است که در پنجاه جلد فراهم شده است و شامل متون مقدس کانونی جینی نیز می‌شود. پژوهشگر دیگر او توماکس هلموث ون گلسناب (Otto max Helmuth von Glasenapp) هندشناس آلمانی است که تحقیقات ارزنده‌ای درباره عقاید جینی انجام داده و در متن حاضر به اثر او نیز استناد شده است. از این نظر هندشناسان آلمانی پیش‌قدم بوده‌اند؛ اما تحقیقات توسط هندشناسان غربی کشورهای دیگر نیز ادامه داشته است و افرادی نظیر هرمن جاکوبی، لیومن، پیترسون و فرگوسن از این زمره‌اند. در بین پیروان آیین جینی در زمان معاصر نیز محققان کارهای سودمندی انجام داده‌اند که در گردآوری این نوشتار به برخی از آن‌ها استناد شده است؛ اما تا جایی که نویسندگان بررسی کرده‌اند، نوشتاری در این موضوع به زبان فارسی تاکنون به نگارش درنیامده است.

۲- واژه‌شناسی تیرتهنکره

پیش از ورود به بحث کیهان‌شناسی جینی، لازم است نخست به واژه‌شناسی این اصطلاح نگاه کنیم. بحث‌های تفصیلی مربوط به تیرتهنکرها و جغرافیای ظهور ایشان از دیدگاه جینه در ادامه بیان می‌شود. اصطلاح تیرتهنکره بر ساخته از دو بخش است:

۱. تیرتهه (Tirtha)؛ ۲. کره (Kara). تیرتهه از ریشه سنسکریت \sqrt{tir} به معنای «عبور کردن و گذر کردن» است؛ بنابراین تیرتهه به معنای جاده، راه عبور و گذرگاه (ford) است. همین ریشه در فارسی باستان در معنای «گذر کردن و چیره شدن» به کار رفته است (ابوالقاسمی، ۱۳۷۶: ۱۰۵)؛ بنابراین تیرتهه را می‌توان به مفهوم راه یا طریق چیره شدن دانست. جزء دوم واژه کره

(kara) از ریشه \sqrt{kr} به معنای عمل کردن، ساختن، انجام دادن و به وقوع پیوستن است و کره حالت فاعلی این واژه و به معنای «سازنده» است (Mahony, 1987: 261).

تیرتهنکره به معنای سازنده راه چیرگی بوده؛ راهی که از طریق آن فرد بر امور مادی و نفسانی پیروز شده و به نجات یا مکشه دست می‌یابد (چاترجی و موهان داتا، ۱۳۸۴: ۲۵۹).

این افراد در حکم پیامبران آیین جینه و مروجین طریق ریاضت در سرزمین هند هستند که نه از سوی خالق برانگیخته شده، بلکه در سایه ریاضت‌های فردی و آمادگی کره‌ای و ساختار کره‌ای ذخیره‌شده در روحشان بدین مقام رسیده‌اند و به تبلیغ آیین و تجدید عهد تیرتهنکره‌های پیشین می‌پردازند. سه گونه تیرتهنکره وجود دارد: ۱- تیرتهنکره‌های گذشته؛ ۲- تیرتهنکره‌های حاضر؛ ۳- تیرتهنکره‌های آینده (Dadashri, 2005: 3). شناخت هریک از این موارد را پس از معرفی کوتاهی از کیهان‌شناسی جینی پی می‌گیریم.

۳- کیهان‌شناسی آیین جین

در نگاره‌های جینی، کل جهان هستی به صورت زنی کیهانی با پاهای از هم گشاده شده با دستان بر کمر زده رسم شده است. مطابق با این نگاره، از کف پا تا محل شکم جهان زیرین (دوزخی)، شکم او جهان میانه (زیستگاه بشری) و قسمت سینه او جهان اعلی (سپهر خدایان بهستی) و سر آن، سپهر ارواح رهایی‌یافته را تشکیل می‌دهد (با توجه به طرح‌های موجود). دو سوی چپ و راست این طرح را فضای عدم یا تهی (A okakās'a) دربر گرفته است که هیچ‌یک از جوهرهای زمان، ماده، جنبش و سکون در آنجا وجود ندارد (چاترجی، ۱۳۸۴: ۲۳۷). مطابق با گفته‌های بالا کیهان‌شناسی آیین جین بدین گونه است:

۱-۳- جهان دوزخی (زیرین)

این جهان از هفت طبقه کلی تشکیل یافته است که ارواح خطاکار بسته به نوع خطا در یکی از این طبقات مجازات می‌شوند. کف دوزخ هفتم انتهای جهان هستی از سمت پایین (جنوب) است (Dadashri, 2005: 258-259).

۲-۳- جهان میانه

ارتفاع این جهان از سقف طبقه اول دوزخ تا کف طبقه اول سپهر خدایان است ۹۰۰ یوجنه (Yujana) [۱] بالای سطح زمین و ۹۰۰ یوجنه زیر سطح زمین را شامل می‌شود (Shah, 1998: 4). جهت شرقی- غربی این سپهر بسیار وسیع‌تر است و یک رجو (Rajju) [۲] پهنا دارد (Glasesnapp, 1999: 253).

خورشید و ماه و سایر سیارات منظومه شمسی در فواصل مختلف بالای سطح زمین واقع شده‌اند (Shah, 1998: 10). توصیف جهان هستی از این جهت جغرافیایی (شرقی- غربی) به منظور توصیف جغرافیایی محل ظهور و حضور تیرتهنکره‌ها و جهت شمالی- جنوبی در توصیف خط سیر حرکت ارواح رهایی‌یافته یا نازل‌شونده تیرتهنکره‌ها با اهمیت است. در جهت شرقی- غربی، کوه مرو (Meru) در مرکز و ناف جهان میانه واقع شده است. این کوه از جنبه افسانه‌ای در تاریخ جینه اهمیت بسیاری دارد. همه تیرتهنکره‌ها بعد از تولد به دست ایندره در این کوه غسل داده می‌شوند (Hegewald, 2010: 2). این کوه در مرکز سرزمین جمبو دوپیه (jambudvipa) واقع شده است. جمبو دوپیه با شرح بیشتری در متون جینه توصیف شده است. این سرزمین در جهت شرقی- غربی از هفت ورشه (varṣa) یا کشته (kṣetra) تشکیل شده است که شرقی‌ترین کشته، بهرته (Bharata) نام دارد و معادل کره زمین است. کشته میانی ویدیه (Videha) یا مهاویده (ویدیه بزرگ) نام دارد که کوه مقدس مرو در میانه آن سربرآورده است. غربی‌ترین کشته ایراوتیه (Airāvata) نام دارد و باز دو کشته بین مهاویده و ایراوتیه واقع شده است (Glasesnapp, 1999: 254). کل این هفت کشته را اقیانوس نمک دربر گرفته است و دور این اقیانوس سرزمین بعدی به نام دهاتکی (Dhātakī) قرار گرفته که ۱۴ کشته دارد و با اقیانوسی به تناوب

دربزرگرفته شده و سرزمین سوم پوشکره (Puskara) باز ۱۴ کشته دارد (Ibid: 258) و به همین ترتیب شماری اقیانوس-سرزمین، جهت شرقی- غربی جهان میانه را تشکیل می دهد.

با بررسی این طرح مشخص می شود که سرزمین های غیر از بهرته (زمین) در خارج از منظومه خورشیدی واقع شده اند؛ مثلاً ذکر دو خورشید که بر فراز کوه مرو طلوع و غروب می کند، دلیلی بر آن است (Lishk, 2000: 125). توصیف فواصل کیهانی بین سیاره ای با عنوان اقیانوس، خاصیت اتمسفری فضا را نشان می دهد. در متون جینی فضای جهان میانه را سه نوع آب غلیظ (نمک)، هوای غلیظ و هوای رقیق تشکیل می دهد (Glasesapp, 1999: 250). این وضعیت اتمسفر با عنوان اقیانوس شیر، نمک و شکر توصیف شده است (Ibid: 253) [۳].

۳-۳- جهان بهشتی (اعلی)

این سپهر جایگاه خدایان بهشتی یا ویمانیکه (Vimānika) است. در تورتیه سوتره، این سپهر به سه طبقه تقسیم شده است: ۱- بهشت کلپه (شامل ۱۶ ناحیه)؛ ۲- بهشت گریویکه (Graiveyaka) (شامل ۹ ناحیه)؛ ۳- بهشت آنوتره (Anuttara) (شامل ۵ ناحیه) (Jain, 1992: 84).

۳-۴- جهان ارواح رهایی یافته

این سپهر بر فراز جهان بهشتی واقع شده و شبیه هلال ماه به تصویر کشیده می شود و سیده (Siddha) یا ارواح رهایی یافته (که شامل ارواح تیرتهنکرها بعد از مرگ نیز می شود) در این سپهر جاودانه به سر می برند (Glasesapp, 1999: 270).

۴- جغرافیایی حضور انسان در جهان میانه

همان گونه که بیان شد، جهان میانه از سرزمین های مختلفی خارج از منظومه شمسی تشکیل شده است. باور عمومی جینه بر این است که در دو سرزمین نخست و نیمی از سرزمین سوم نوع بشر زندگانی می کند (Shah, 1998: 9). باوری باستانی که با حیات فرازمینی انسان مرتبط است. از این میان به سرزمین نخست (جمبودوپیه) اهمیت بیشتری می دهند؛ زیرا نقش مهم تری در نجات شناسی جینه بازی می کند. منطقه زیست بشر به دو گونه کرمه بهومی (بوم کرمه) و بهگ بهومی (بوم خوشی و سرور) یا کرمه بهومی تقسیم می شود. کرمه بهومی یعنی سرزمینی که نوع بشر در آن برای امرارمعاش روزانه مجبور به کارکردن است و به تبع آن انواع اسارت های کرمه ای حاصل از فعالیت های روزانه ایجاد قید و بند می کند (Glasesapp, 1999: 255).

دو کشته دیگر مهوایده و ایراوتیه نیز کرمه بهومی به شمار می آیند (Shah, 1998: 12). سه کشته دیگر جزو بهگ بهومی به شمار می آیند. در بهگ بهومی شرایط زیست انسان، شرایطی بهشت گونه است. نوعی از درختان بهشتی به نام کلپه وریکشه (Kalpavariksha) نیازهای خوراکی انسان را به حد وفور فراهم می کنند و دیگر انسان نیازی به کارکردن ندارد و به تبع آن عوامل کرمه ساز مثل دروغ، فریب، طمع، خشم و... فعال نیستند و در نتیجه هیچ دین و تیرتهنکره ای که وظیفه نجات انسان از بندهای کرمه ای را ایفا کند، در بهگ بهومی پدیدار نمی شود. ارواح انسان های این سرزمین بعد از مرگ در سپهر خدایان متولد می شود (Glasesapp, 1999: 291).

۵- چرخه زمان در جهان میانه

از دیدگاه جینه، بی نهایت چرخه زمانی کاله چکره (kālacakra) در گذشته بوده و در آینده نیز خواهد بود. هر چرخه زمانی شامل دو نیم چرخه بزرگ است که در پی همدیگر تکرار می شوند.

۵-۱- چرخه زمانی در بهرته کشته

الف. نیم چرخه نزولی (Avasarpini)

این نیم چرخه شش عهد دارد. از وضعیت زیستی- روانی خوشی و سرور مطلق آغاز می شود که وضعیتی شبیه بهگ بهومی است؛ با این تفاوت که در کرمه بهومی این شرایط موقتی است و تمام می شود، ولی در بهگ بهومی به طور دائم برقرار است.

درختان کلبه انواع نیازهای انسانی را در این عهد فراهم می‌کنند. طول عمر، قد و شرایط زندگانی در سطح بسیار مطلوبی قرار دارد. در عهد دوم، باردهی درختان کلبه کمتر شده و در عهد سوم برای نخستین بار رنج دنیوی پدیدار می‌شود؛ بدین صورت که چون باردهی درختان کم می‌شود، انسان مجبور به کارکردن است و عوامل کره‌ساز به دنبال آن فعال می‌شود (Ibid: 292).

ب. ظهور تیرتهنکره‌ها در نیم‌چرخه نزولی

در اواخر عهد سوم است که نخستین تیرتهنکره دور یا چرخه نزولی ظهور می‌کند. در عهد چهارم دیگر درختان کلبه از بین رفته و به دلیل افول روحی بیشتر انسان ۲۳ تیرتهنکره باقی مانده در طول این عهد زاده می‌شوند. این عهد سه سال و هشت و نیم ماه بعد از مکشه مهاویره (مرگ مهاویره) (۵۲۶/۵۲۷ پ) به پایان می‌رسد.

عهد پنجم برخلاف عهدهای پیشین که فوق‌العاده طولانی هستند، فقط ۲۱ هزار سال به طول می‌انجامد و عهدی است که اکنون در آن هستیم. عهد ششم دوران رنج مطلق است و درست در نقطه مقابل عهد اول است. در این دوره بنیان‌های اجتماعی جامعه تخریب می‌شود و دوران انحطاط روحی بشر است. طول آن ۲۱ هزار سال است. نکته قابل توجه کاهش تدریجی طول عمر انسان از عهد اول تا ششم است؛ به طوری که در اواخر عهد ششم طول عمر به ۱۶ سال کاهش می‌یابد (Glasesnapp, 1999: 290-334).

ج. نیم‌چرخه صعودی (Utsarpini)

این نیم‌چرخه نیز ۶ عهد دارد. وضعیت روانی (کره‌های)، روحی و زیستی این نیم‌چرخه درست، قرینه عهدهای نیم‌چرخه نزولی است (۶ نزولی با ۱ صعودی و به همین ترتیب). عهد اول این نیم‌چرخه بلافاصله پس از اتمام ۲۱ هزار سال دوره پیشین آغاز می‌شود. طول این عهد و عهد بعد از آن ۲۱ هزار سال است و بالاخره آخرین عهد این نیم‌چرخه دوران سرور و خوشی مطلق است (شبهه شرایط عهد اول نزولی) (Ibid: 336).

د. ظهور تیرتهنکره‌ها در نیم‌چرخه صعودی

همان‌گونه که ظهور تیرتهنکره‌ها در نیم‌چرخه نزولی در عهدهای سوم و چهارم رخ می‌دهد، در نیم‌چرخه صعودی هم در عهدهای سوم و چهارم ظهور می‌کنند (Mardia, 2002: 60).

در یک چرخه کامل ۴۸ تیرتهنکره در زمین ظهور می‌کند و این سستی بی‌آغاز و بی‌پایان است و وقفه یا استثنایی در تعداد تیرتهنکره‌ها یا به هم خوردن شرایط عهد وجود ندارد. از بخش‌های (Khanda) مختلف بهره‌تنها در آریه کهنه یا هندوستان تیرتهنکره‌ها ظهور می‌کنند؛ چون در سرزمین هند مردم از نظر روحی در سطح بالاتری هستند (Dadashri, 2005: 9).

باور عمومی جینه این است که هیچ انسانی نمی‌تواند در طول عهدهای پنجم و ششم نزولی به رهایی برسد و رهایی تنها زمانی ممکن خواهد بود که که تیرتهنکره بعدی از عهد صعودی ظاهر شود.

همین سنت عدم‌ظهور تیرتهنکره بر عهدهای اول و دوم صعودی نیز حکمفرماست و تنها در عهد سوم با بهتر شدن وضعیت کره‌های بشر، دوباره نخستین تیرتهنکره ظهور می‌کند؛ دوره‌ای که دلبستگی و طمع، اندکی کمتر شده و بشر آمادگی لازم برای دریافت تعالیم جینی را دارد. بشر با دریافت دوباره تعالیم تیرتهنکره‌ها، آمادگی لازم برای ساختن دورانی طلایی را به دست می‌آورد؛ بنابراین دوران طلایی آیین جینه در گذشته دور دور و آینده دور دور قرار دارد. این بررسی نشان می‌دهد که نوعی دیدگاه جبرانگاران بر کل تاریخ جهانی جینه غالب است و این ساختار منظم نه به وجود آمده آفریدگاری یکتا، بلکه به عملکرد دقیق روح و ماده کره‌های بازمی‌گردد که تعیین‌کننده وضعیت بشری در ادوار تاریخ است (Jaini, 2002: 193-194).

۵-۲- شرایط حاکم بر دیگر کشته‌های جمبودیبه

در ایراوات که از نظر جغرافیایی در غربی‌ترین بخش جمبودیبه و دورترین مسافت از زمین واقع شده است نیز شرایط ۶ عهدی حاکم است؛ بنابراین در آن ناحیه نیز در هر نیم‌چرخه‌ای ۲۴ تیرتهنکره ظهور می‌کند (Amarmuni, 1995: 9).

در مهاویده (Mahavida) شرایط چهارمین عهد از چرخه زمانی همواره حکمفرماست (Ibid: 9)؛ دوره‌ای که رنج بر خوشی غلبه یافته و درختان کلیه دیگر از بین رفته‌اند (Glasepp, 1999: 297) و شرایط برای ظهور تیرتهنکره‌ها همواره وجود دارد؛ لذا در مهاویده در حال حاضر تیرتهنکره حضور دارد، با این تفاوت که در ایراوات و بهرته دو تیرتهنکره هیچ‌گاه همزمان ظهور نمی‌کنند؛ اما در مهاویده به دلیل گستردگی جغرافیایی زیاد و تشابه وضعیت روحی-روانی انسان‌های ساکن در آن سرزمین، همزمان ۲۰ تیرتهنکره در ناحیه‌های ویجیه (Vijaya) مختلف آن حضور دارد. مردم مهاویده مثل مردم زمین کالبد فیزیکی متراکم دارند، کار می‌کنند و خشم و غرور و دل‌بستگی و طمع بین آن‌ها وجود دارد، تنها بی‌تزویری و عدم نفاق (برخلاف زمین) در بین آن‌ها بیشتر است؛ از این رو در سطح روحی بالاتری قرار گرفته‌اند (Dadashri, 2005: 9-11).

سه سرزمین دیگر (کشره) جمبودویه، بهگه بهومی به‌شمار می‌آیند و شرایط عهدهای دوم و اوایل عهد سوم در آنجا حکمفرماست (Glasepp, 1999: 255)؛ بنابراین تیرتهنکره‌ای ظهور نمی‌کند.

۶- تاریخ ظهور تیرتهنکره‌ها

۶-۱- تیرتهنکره‌های گذشته

منظور از تیرتهنکره‌های گذشته، ۲۴ تن تیرتهنکره‌ای هستند که در چرخه نزولی در بهرته ظهور کرده‌اند. در مورد علت و چرایی شمار ۲۴ تن، یکی از آچاریه‌ها (آموزگاران بلندپایه) جینی به نام سمدو و سوری (سده ۱۰م) بیان می‌کند که چون نظام زمانی یک شبانه‌روز زمین براساس ۲۴ ساعت است، براساس این نظم، تعداد تیرتهنکره‌ها نیز در زمین ۲۴ تن است (Mahendra shah, 2008: 151) و همان‌گونه که تعداد صور فلکی، سیارات و ستارگان ثابت است در هر نیم‌چرخه‌ای نیز بنابر قانون طبیعت تنها ۲۴ تن تیرتهنکره می‌شوند (Amarmuni, 1995: 4).

۶-۲- شصت‌وسه شلکه پوروشه (śalakupuruśa)

در بخش پیشین به نگاه جبرانگاران جینه به ادوار جهانی اشاره شد. در متون جینی، تیرتهنکره‌ها جزو یک گروه ۶۳ نفره به نام شلکه پوروشه هستند. این ۶۳ تن در هر نیم‌چرخه نزولی و صعودی به‌طور تکراری ظهور می‌کنند. این گروه شامل ۲۴ تیرتهنکره، ۱۲ چکره ورتین، ۹ بله بهدره، ۹ واسودوه و ۹ پرتی-واسودوه می‌شود.

چکره ورتین به معنای او که چرخ را می‌گرداند (درخشانی، ۱۳۸۲، ج ۳: ۲۰۹) شاه‌جهان‌هایی بودند که بر کل زمین حکومت می‌کردند. نخستین آن‌ها بهرته فرزند نخستین تیرتهنکره بوده است و آخرین آن‌ها برهمه دته در فاصله بین تیرتهنکره‌های ۲۲ و ۲۳ زندگی می‌کرده است (Glasepp, 1999: 320).

سه تن از این چکره ورتین‌ها در این دوره به‌واسطه ریاضت به مقام تیرتهنکره رسیدند (تیرتهنکره‌های ۱۶-۱۷-۱۸) دیگر شلکه پوروشه‌ها ۹ قهرمان شریف (بله دره)، ۹ قهرمان قاهر و جابر (واسودوه) و ۹ دشمن دو دسته ذکر شده (پرتی‌واسودوه). بله‌دوه‌ها و واسودوه‌ها برادر ناتنی‌اند. از بله‌دوه‌های مشهور رامه (هشتمین) است که واسودوه زمانش لکشمه و پرتی‌واسودوه زمانش راونه بوده است (Ibid: 288). از دیگر واسودوه‌های مشهور کریشنه است. رامه در زمان تیرتهنکره بیستم و کریشنه در زمان تیرتهنکره بیست‌ودوم زندگی می‌کرده‌اند (Glasepp, 1999: 288).

۶-۳- کوله‌کره‌ها (Kulakaras)

مطابق با کیهان‌شناسی جینه، هنگامی که سومین دوره اوسرپینی به پایان خود نزدیک می‌شود، برکت و باردهی درختان کلیه کم می‌شود و ۱۴ مرد فرزانه که در حکم رؤسای قبایل (پاتریارک) هستند، در این دوران به ترتیب ظاهر می‌شوند. آخرین آن‌ها نابهی، پدر نخستین تیرتهنکره است. آن‌ها نخستین کسانی بودند که تنبیه و مجازات (در حد اخطار) را در جامعه اجرا کردند. روش‌های رام‌کردن جانوران، ساخت سلاح، کشتیرانی، تعلیم و تربیت فرزندان، پزشکی و درمان را نیز به بشر آموختند (Ibid: 292-293).

۷- تاریخ ظهور تیرتهنکره‌ها در بهره‌ته کشته

وریشبهه

نخستین آنان وریشبهه یا ریشبهه (riśabha) است که در اواخر عهد سوم ظهور می‌کند، عهدی که بشر به دلیل کاهش شدید باردهی درختان کلیه و نیاز به کارکردن و ایجاد گونه‌ای تمدن توسط کوله‌کره‌ها به دل‌بستگی و طمع دچار می‌شود و به دنبال آن نیاز به دین و راه نجات ضروری می‌شود.

ریشبهه خود، قبل از ترک دنیوی به پیشرفت تمدن بشری کمک می‌کند. هنرهایی مثل کوزه‌گری، تندیس‌سازی، پخت‌وپز، خط و نگارش و رسم ازدواج و تقدس خدای ایندیره یادگار دوران اوست (jain, 1991: 5).

ایجاد نظام کاست از نوآوری‌های اوست، البته در زمان او هنوز طبقه برهمنان شکل نگرفته بود (Amarmuni, 1995: 7). ریشبهه در زندگی‌های پیشین خود اعمال روحانی زیادی نظیر توبه، مراقبه، ریاضت و صدقه انجام می‌دهد که به واسطه آن‌ها صاحب کرمه مطلوب (Punyakarma) می‌شود. به‌ویژه دو نوع خاص از کرمه به نام تیرتهنکره نامه کرمه (nāmakarma) و شوبه گتیه کرمه (śubhagotra karma) را دریافت می‌دارد و به واسطه آن در رحم ملکه مرودوی زاده می‌شود. بعد از یک دوره طولانی، تمایل به ترک امور دنیوی در او رشد می‌کند و مرتاض می‌شود. او به مدت یک هزار سال اعمال مرتاضانه شدید خود را ادامه می‌دهد و پس از یک دوره مراقبه و ریاضت به علم مطلق یا کوله‌جانانه (kevalajñāna) دست پیدا می‌کند و به مقام جینه (jina) تا تیرتهنکره نائل می‌شود. پس از رسیدن به این مقام، به موعظه پرداخته و در مورد رفتار درست (یکی از سه گوهر جینی)، اهمیت حیات بشری در رسیدن به رهایی سخن می‌راند. او پایه‌گذار نظام ۴ طبقه‌ای پیروان (sangha) است که شامل مرتاضان مرد، مرتاضان زن، پیروان عادی مرد و پیروان عادی زن می‌شود و این نظام در زمان هریک از تیرتهنکره‌ها دوباره احیا می‌شود (Ibid: 10)؛ علاوه بر این او مروج ۵ عهد بزرگ جینی (Mahāvratas) نیز هست که عبارت است از: ۱. اهی‌مسا یا عدم آزار موجودات ۲. پرهیز از دروغ ۳. پرهیز از دزدی ۴. کاهش دل‌بستگی به دارایی و ۵. پرهیز از روابط جنسی نامشروع (Mardia, 2002: 81). سرانجام وقتی که او تشخیص داد که ماده کرمه‌ای باقی‌مانده در روحش رو به پایان است، به کوهی رفته و پس از یک دوره روزه‌داری به مکشه (mokṣa) می‌رسد (Amarmuni, 1995: 10). بهره‌ته پسر ریشبهه نخستین چکره ورتین این دوره از پیروان پدرش بوده است. همچنین تیرتهنکره‌های دیگری نیز وجود دارند، از جمله ملی، پارشوه و مهاویره که به دلیل عدم ضرورت در اینجا به آن پرداخته نمی‌شود.

۸- تیرتهنکره‌های حاضر

پیروان آیین جینه علاوه بر توجهی که به پرستش تیرتهنکره‌های گذشته دارند، نسبت به تیرتهنکره‌های فعلی نیز بی‌تفاوت نیستند. سرزمین‌های دهاتی‌که و پوشکره در فاصله جغرافیایی بسیار دوری از زمین واقع شده است و اهمیت چندانی ندارند. بیشترین توجه جینه‌ها به مهاویره کشته است. این سرزمین در مرکز جهان میانه واقع شده است و از نظر وضعیت روحی در حد مطلوبی است (satyoga)؛ افزون بر این، تیرتهنکره‌های بهره‌ته کشته تجربه زندگی در این سرزمین را داشته‌اند. همچنین در دوره کنونی فرد از طریق بهره‌ته کشته نمی‌تواند به رهایی برسد، اما اگر شرایط روحی مردمان مهاویره را پیدا کند و در آن سرزمین تناسخ پیدا کند، هم می‌تواند تیرتهنکره‌ها را درک کند و هم به رهایی دست یابد (Dadashri, 2005: 10-11). مهاویره به سی و دو ناحیه یا ویجیه تقسیم می‌شود که به وسیله کوه و رودخانه از یکدیگر متمایز می‌شوند (Jain, 1992: 91). ۲۰ تیرتهنکره در ۵ ناحیه این سرزمین (هر ناحیه ۴ تیرتهنکره) حضور دارند (Dalal, n.d: 2). از بین تیرتهنکره‌های موجود که اسامی آنها در متون جینی ذکر شده، سیمندهر سوامی (simandhar swami) بسیار مورد توجه جینه‌ها است. او در هشتمین ناحیه متولد می‌شود. زایش او در فاصله بین مرگ هفدهمین تیرتهنکره (کونتهو) و تولد هجدهمین تیرتهنکره (اره) در بهره‌ته کشته بوده است (Dalal, n.d: 4).

این تیرتهنکره مورد التفات مهاویره نیز بوده است و دستور به پرستش او داده شده است. دلیل توجه جینه به این تیرتهنکره از آن روی است که سیمندهر سوامی توجه خاصی به سرزمین هندوستان دارد و نوعی تعهد عملی نسبت به نجات رهروان در بهرته کشته دارد (Dadashri, 2005: 10).

از شخصیت‌های مهم بهرته کشته که توانسته‌اند با سیمندهر ارتباط برقرار کنند، یکی راما بوده که به کمک معرفت اودهی جنانه با او تماس برقرار می‌کند (Ibid: 8). دیگری مرتاض دیگمبره‌ای کونده کونده (kundakunda) (سده اول ق.م) بوده که به واسطه قدرت‌های فوق بشری‌اش به مهاویده کشته سفر می‌کند و در آنجا به موعظه‌های سیمندهر گوش فرامی‌دهد و به معرفتش عمق می‌بخشد و بعد از بازگشت ۸۴ رساله نوشت که در آن اصول آموزه‌های جینی مطرح شده بود و از آن ۸۴ رساله اکنون ۱۲ رساله در دست است که معروف‌ترین آن‌ها سمیه ساره است (www.shrimadkoba.org).

سیمندهر در فاصله تیرتهنکره‌های ۲۰ و ۲۱، ترک دنیوی گفته و بلافاصله به معرفت دست پیدا می‌کند و بعد از هزار سال به کوله جنانه دست پیدا می‌کند (در همان روز و ماهی که مهاویره متولد می‌شود). طول عمر او هشت میلیون و چهارصد هزار پوروه سال [۳] است. مصادف با چرخه صعودی در بهرته، سیمندهر و ۱۹ تیرتهنکره دیگر مهاویده بهرهای دست خواهند یافت و آن زمان بین تیرتهنکره هفتم و هشتم از چرخه صعودی خواهد بود (Dalal, n.d: 5). طول عمر باقی‌مانده سیمندهر ۱۲۵ هزار سال خواهد بود (Dadashri, 2005: 8). اکنون در هندوستان ۸ معبد مهم به نام سیمندهر در ایالت گجرات ساخته شده است (www.wikipedia.org).

۱۰- مشترکات تیرتهنکره‌ها

۱۰-۱- وضعیت کرمه‌ای پیشین

همه تیرتهنکره‌ها در دو زندگی پیشین خود نوع خاصی از ماده کرمه‌ای مطلوب را در روح خود ذخیره می‌سازند که به نام تیرتهنکره پرکرتی (ماده تیرتهنکره) یا تیرتهنکره نامه کرمه نامیده می‌شود. ۸ گونه کرمه اصلی وجود دارد که در ۲ گروه ۴ تایی اولیه و ثانویه طبقه‌بندی می‌شود. ۴ دسته اولیه، ۴ صفت اصلی روح را پوشانیده و مانع تجلی آن‌ها می‌شود و ۴ ترکیب ثانویه شامل کرمه‌های تولیدکننده احساسات، کرمه تولیدکننده بدن، تعیین‌کننده عمر و تعیین‌کننده محل تولد (خانندان) است (Mardia, 2002: 30-50).

کرمه تولیدکننده بدن، نامه کرمه نامیده می‌شود که یکی از ترکیبات آن تیرتهنکره نامه کرمه است. تتورتهه سوتره فهرستی ۱۶ تایی از اعمالی که این نوع کرمه را به بار می‌آورد ذکر می‌کند (Jain, 2011: 91). این ۱۶ عمل را بهاونا (Bhāvanā) می‌نامند که عبارت است از: ۱. خلوص بینش یا ایمان درست، ۲. احترام به آموزگاران روحانی، ۳. رعایت همه عهدهای مرتاضی، ۴. پیگیری دائمی معرفت، ۵. ترس دائمی از سمساره، ۶. دادن صدقه، ۷. تحمل ریاضت، ۸. حفظ متانت، ۹. ذخیره‌سازی کرمه شایسته، ۱۰. سرسپردگی به ارهت‌ها (تیرتهنکره‌ها)، ۱۱. سرسپردگی به دستورات ارهت، ۱۲. وفاداری به آموزه‌های متون مقدس، ۱۳. قبول مرجعیت متون، ۱۴. انجام وظایف روزانه زندگی مرتاضانه (مثل اعتراف روزانه به اشتباهات و...)، ۱۵. تبلیغ آموزه‌های تیرتهنکره و ۱۷. محبت بسیار به برادر دینی. این ۱۶ بهاونه باعث جریان ماده کرمه‌ای مطلوب به سمت روح شده و فرد را به سمت مقام تیرتهنکره شدن هدایت می‌کند (Jain, 2011: 113).

از موارد ۱۶ گانه ذکر شده، به نظر می‌رسد تبلیغ آموزه‌های تیرتهنکره نقش مهمی در این زمینه ایفا کند. در متون جینی مواردی از تناسب خلق و آفرینش با خلق پیشین به چشم می‌خورد. تناسخ یک قاتل به صورت مار و نسبت گزندگی مار با قاتل (Mardia, 2002: 117). این در مورد دست‌یافتن یک فرد به مقام تیرتهنکره نیز مؤثر است؛ فردی که به تبلیغ آموزه‌های جینی پایبند است، می‌تواند مقام یک آموزگار روحانی یا تیرتهنکره را به دست آورد و البته تأثیر عوامل دیگر مثل رفتار درست و ایمان درست نیز در آن دخیل است.

باین حال از بین شمار ارواح زیادی که به مکشه دست پیدا می‌کنند، در هر نیم‌چرخه‌ای تنها ۲۴ تن به مقام ارهت (شکست‌دهنده دشمن) یا تیرتهنکره دست پیدا می‌کنند و این تعداد نسبت به کل دوران یک نیم‌چرخه که زمان بسیار بزرگی

است، عددی بسیار ناچیز است. این مسئله دو علت می‌تواند داشته باشد: دلیل اول همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد، قانون طبیعت است که براساس نظم ۲۴ ساعته قرار گرفته است [۶]. دلیل دوم این است که این امر مربوط به خصلت ذاتی یک روح است که آن را از ارواح دیگر متمایز می‌سازد و این برداشت با توجه به نظریهٔ بهویتوه (bhavyatva) و ابهویتوه در اندیشهٔ جینی قابل توضیح است. این نوع باور جبرانکارانه پیرامون ارواح است که بر طبق آن ارواح بهویه آن دسته ارواحی هستند که قابلیت، استعداد و توانایی ذاتی رسیدن به مکشه را دارا هستند و می‌توانند بر مَهینه‌کرمه (Mohaniakarma) غلبه کنند، اما ارواح ابهویه هرگز قادر به غلبه بر این نوع کرمه نیستند و همواره در گردونهٔ تناسخ باقی می‌مانند (Jaini, 2002: 96).

مهینه کرمه، کرمهٔ دیگرگون سازندهٔ صفت سرور روح است که سبب جهل و گمراهی نسبت به آموزه‌های جینی می‌شود. این ترکیب کرمه‌ای رفتار درست فرد را نیز تحت‌تأثیر مستقیم خود قرار می‌دهد (Glasesapp, 1999: 187). انرژی روح (virya) به‌عنوان یک خصلت ذاتی قادر به نابودی این کرمه و احیای سرور روحانی است؛ بنابراین ارواح تیرتهنکره‌ها به‌طور ذاتی از انرژی بالاتری نسبت به بقیهٔ ارواح برخوردارند و قادر به غلبه بر مهینه‌کرمه هستند.

عنصر خوشی یا سرور روحانی در حالت اسارت کرمه‌ای به‌صورت عشق به حیات دنیوی بروز پیدا می‌کند و در حالت عدم اسارت کرمه‌ای و تعالی روحانی به‌صورت عشق و علاقهٔ فرد به بیدارساختن ارواح سایر موجودات و نابودساختن مهینه‌کرمهٔ روحشان جلوه و بروز دارد؛ از این رو یکی از تعالیم اولیه و مهم همهٔ تیرتهنکره‌ها، اهمیسا است که محترم‌داشتن حق حیات است (Rayande, 2002: 113). بنابراین ارواح تیرتهنکره‌ها نوع خاصی از ارواح بهویه هستند. یک روح ابهویه ممکن است به‌واسطهٔ پرهیزگاری در یکی از عوالم بهشتی متولد شود، اما با این حال در زندگانی‌های بعدی‌اش قادر به رسیدن به مرتبهٔ مکشه نیست. (Jaini, 2002: 96). در واقع تیرتهنکره‌شدن در تقدیر این گونه ارواح بوده است و برای نمونه، ریشبهه می‌دانست که نوه‌اش سرانجام آخرین تیرتهنکره خواهد شد. این دسته ارواح صفات مشخصهٔ دیگری نیز دارند و آن بهره‌مندی از توان دیویه - دهنوی (divya-dhvani) (کلام الهی) است که در اولین موعظه‌شان نمودار می‌شود (Jaini, 2002: 112-113). دیویه دهنوی یعنی سخن‌گفتن و موعظهٔ تیرتهنکره را همهٔ انسان‌ها و حتی جانوران بتوانند درک کنند و متوجه شوند و این قدرت مخصوص تیرتهنکره‌ها است.

همهٔ تیرتهنکره‌ها در دو کالبد پیشین خود، در هیئت پادشاهی، با انجام ریاضت و ترک دنیوی تیرتهنکره نامه کرمه را دریافت کرده و به‌واسطهٔ آن در یکی از طبقات بهشتی زاده شده‌اند. دو تن از این تیرتهنکره‌ها، شانتی (۱۶) و کونتهو (۱۷) که چکره ورتین نیز بوده‌اند، در بالاترین طبقهٔ بهشتی (نسبت به بقیه) به‌نام سرور تهه سیده می‌شوند [زیر سپهر سیدهه شیلا] (Amarmuni, 1995: 19-20). حیات بعد از زندگانی در سپهر خدایان تیرتهنکره خواهد بود و در این مورد استثنایی جز شرنیکه در نیم‌چرخهٔ صعودی وجود ندارد.

۱۰-۲- وضعیت روحی تیرتهنکره‌ها

در این قسمت وضعیت روحی تیرتهنکره‌ها را با معرفت‌شناسی آن‌ها آغاز می‌کنیم:

۱. معرفت حسی یا متی جنانه (معرفت حاصل از ۶ حس).
۲. معرفت مبتنی بر متون مقدس یا شروتی جنانه که معرفت حاصل از مطالعهٔ متون مقدس و تمرکز بر مندره‌هاست.
۳. اودهی جنانه به معنای توانایی درک اشیا فراتر از حواس ۶ گانه و تنها به کمک روح است.
۴. اندیشه‌خوانی (تله‌پاتی) یا منه پریایه جنانه که قدرت روحی بازخوانی ذهن دیگران است. این‌گونه معرفت قادر به اتصال گذشته به حال است؛ در نتیجه به‌واسطهٔ آن، فرد می‌تواند کالبدهای گذشتهٔ خود و دیگران را شناسایی کند.
۵. معرفت مطلق یا کوگه جنانه؛ این معرفت کامل‌ترین نوع معرفت است و وقتی حاصل می‌شود که فرد مهینه را به‌طور کامل تخریب کند. این معرفت جلی و فطری روح است و بیانگر شعور محض روح است و واجد قدرت‌های دو دسته معرفت پیشین است. این نوع معرفت حتی قدرت پیشگویی کالبدی آیندهٔ یک فرد را نیز دربرمی‌گیرد.

اعتقاد بر این است که همه تیرتهنکره‌ها سه نوع معرفت نخستین را از زمان تولد داشته‌اند و دو نوع آخر را پس از ترک دنیوی حاصل کرده‌اند. تیرتهنکره‌ها اندکی بعد از ترک دنیوی به معرفت منه پریایه جنانه دست پیدا می‌کنند. به واسطه این معرفت فرد از تناسخ‌های گذشته‌اش باخبر می‌شد و می‌توانست خود را برای تیرتهنکره‌شدن آماده سازد (Willey, 2003: 92-99).

موجودات بهشتی و خدایان، دارای معرفت نوع سوم (اودهی جنانه) به‌طور طبیعی هستند و برای بشر تنها با ریاضت و پیشرفت روحی قابل دستیابی است. از آنجا که تیرتهنکره‌ها از جهان خدایان نازل شده‌اند، به‌طور طبیعی این‌گونه معرفت را دارا هستند (Jain, 1992: 16). گفتنی است منه پریایه تنها در بین انسان‌ها ظهور دارد و نه طبقات دیگر (Willey, 2003: 97). تیرتهنکره به‌واسطه دارابودن کوله جنانه می‌تواند به دیگر افراد نیز فیض‌رسانی کند و در متون جینی نمونه‌هایی بیان شده است، چنانکه مَرودوی مادر ریشبهه با مشاهده شکوه و جلال ریشبهه، همه کرم‌های روح خویش را نابود می‌سازد و پس از مرگش، ریشبهه اعلام می‌دارد که او اولین انسانی است که در این چرخه به رهایی دست یافت (Jaini, 2002: 194). یا در مورد نخستین فردی که به ریشبهه صدقه بخشید بیان شده که با مشاهده تیرتهنکره به معرفت جاتی سَمَرَن جنانه (یادآوری کالبد‌های پیشین) دست پیدا می‌کند و به‌واسطه این معرفت دانست که در زندگانی پیشین خود ارابه‌ران پادشاهی به‌نام وجره (که تناسخ ریشبهه بوده) است (Amarmuni, 1995: 9).

۱۱- دستیابی به مکشه

تیرتهنکره‌ها پس از ترک دنیوی در فواصل زمانی مختلف به مکشه یا رهایی (نیروانه پس از مرگ) دست پیدا می‌کنند، اما همه آن‌ها ناگزیر از طی نردبان ترقی روح یا گونستهانه (gunasthāna) هستند. همه تیرتهنکره‌ها پله‌های نخستین این نردبان را در دو زندگی پیشین خود و با ترک دنیوی طی کرده‌اند و تا مرتبه یازدهم پیش رفته‌اند؛ مرحله‌ای که مُهه (Moha) یا غفلت به صفر رسیده و طمع دنیوی مسدود شده است و در این مرحله ۱۶ بهاونا حاصل شده و ماده تیرتهنکره پرکرتی در روح شکل گرفته است. در این حالت روح چهار نوع معرفت را حاصل کرده است. البته معرفت نوع چهارم در حیات بهشتی آنان و نیز در کالبد بعدی‌شان تا قبل از ترک دنیوی بروز و جلوه پیدا نمی‌کند. با شروع ترک دنیوی در کالبد تیرتهنکره‌ای، منه پریایه تجلی پیدا می‌کند و فرد از زندگانی‌های پیشین خود آگاه می‌شود. مرحله یازدهم، مرحله‌ای لغزنده است و فرد ممکن است از این مرتبه به درجات مختلف تنزل کند چنانکه شرنیکه سرسپرده مهاویره به‌واسطه خودکشی از این مرتبه سقوط کرد و در جهان دوزخی متولد می‌شود؛ البته بنابر عقیده بهوتیوه، او سرانجام اولین تیرتهنکره دور صعودی خواهد شد. در صورت عدم سقوط، فرد به سپهر خدایان منتقل شده و سپس در کالبد تیرتهنکره‌ای زاده می‌شود و با شروع ترک دنیوی به مرحله دوازده که کف نفس کامل و حذف کامل طمع است، منتقل می‌شود. مرحله سیزدهم، مرتبه علم مطلق نوسانی است. با ورود روح به این مرحله، ترکیبات ثانویه کرمه‌ای کاملاً از بین می‌رود و میزان ترکیبات کرمه‌ای اولیه کاهش شدیدی یافته و تنها اندکی از کرمه اغفال‌کننده بصیرت باقی می‌ماند که سرور و انرژی روح را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. در این مرحله فرد تجربه‌ای از معرفت مطلق را به دست می‌آورد. ورود کرم‌های جدید به روح مسدود شده و فرد به مرتبه چهاردهم که حصول علم مطلق است دست پیدا کرده و شروع به موعظه با نیروی دیویه-دهونی می‌کند. این مرحله نیروانه پیش از مرگ است. (Mardia, 2002: 66, 67, 74, 75, 147).

در آخرین دقایق زندگانی تیرتهنکره‌ها، آنان به مکان خلوتی که در اکثر موارد کوهستان است می‌روند و در حالت مراقبه (ایستاده یا نشسته) بدون هیچ عمل ذهنی، گفتاری و بدنی به سر برده، این مرحله را علم مطلق بدون عمل (ayogakevalin) می‌نامند. در ۴۸ دقیقه آخر (یک موهورته (muhurta) حیات ته‌مانده کرمه‌ای که تیرتهنکره رابندی (granthiga) این حیات کرده از بین می‌رود و لحظه پایان ۴۸ دقیقه، اولین دمی است که روح تمام و کمال، کرمه خود را نابود کرده و به مکشه یا

نیروانه پس از مرگ دست پیدا می‌کند (Jaini, 2002: 159). پس از مرگ، روح رهایی‌یافته تیرتهنکره (siddha) در خط سیری مستقیم و در یک لحظه (Ekasamayā) [۷] به جایگاه، سیده‌ه شایلا که برفراز سپهر خدایان است منتقل می‌شود.

۱۲- نتیجه

با بررسی موارد مطرح شده، جغرافیای حضور تیرتهنکره‌ها در کیهان‌شناسی (گیتی‌شناسی) جینی مشخص می‌شود و اینکه حضور تیرتهنکره‌ها در جهان میانه به‌عنوان حضوری پویا و مؤثر بوده که این خود جایگاه برجسته این شخصیت‌ها را در ساختار فکری جینی آشکار می‌سازد. با بررسی موردی چرخه نزولی ۶ عهدی در بهره‌ت کشته مشخص می‌شود که بشر به دلیل کم‌شدن امکانات دنیوی دچار عوامل کرمه‌ساز نظیر طمع که قوی‌ترین عامل است می‌شود. با گسترش تمدن مادی در طول زمان، انسان بیشتر درگیر دنیای مادی می‌شود و از عهد طلایی و آرمانی خود فاصله گرفته و نیاز به ظهور تیرتهنکره بیشتر می‌شود و در نتیجه ۲۳ تن تیرتهنکره باقی‌مانده در عهد چهارم ظهور می‌کنند و راه رسیدن به رهایی را نشان می‌دهند. عهدهای پنجم و ششم که به ترتیب دوره‌های رنج نسبی و مطلق است دیگر تیرتهنکره‌ای ظاهر نمی‌شود؛ زیرا در عهدهایی که بشر زیاد دلبسته امور مادی است، به نجات دست نخواهد یافت و ظهور تیرتهنکره نیز در چنین دورانی سودمند نخواهد بود. در چرخه صعودی نیز ظهور تیرتهنکره‌ها درست قرینه نیم‌چرخه نزولی و تابع شرایط روحی کرمه‌ای بشر است. شرط ظهور یک تیرتهنکره، به‌دست‌آوردن دو نوع ماده کرمه‌ای ویژه است که در نتیجه پیشرفت روحی بر نردبان گونسته‌ها قابل‌دستیابی است؛ البته نقش تقدیر و سرنوشت با توجه به نظریه بهوتوه و ابهوتوه نقش مهمی در تیرتهنکره‌شدن یک فرد بازی می‌کند. یک تیرتهنکره پس از مرگ به مکشه دست یافته و برای همیشه از چرخه تناسخ نجات پیدا می‌کند. این بررسی نشان می‌دهد که نوعی دیدگاه جبرانگاران بر کل تاریخ جهانی حین غالب است و این ساختار منظم ظهور تیرتهنکره‌ها به عملکرد دقیق روح و ماده کرمه‌ای بازمی‌گردد که تعیین‌کننده وضعیت بشری در ادوار تاریخ است.

۱۳- منابع

ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۷۶). *راهنمای زبان‌های باستانی ایران*، ج ۲، تهران: سمت.
چاترجی، ساتیش چاندرا؛ داتا، دریندراموهان. (۱۳۸۴). *معرفی مکتب‌های فلسفی هند*، ترجمه فرناز ناظرزاده کرمانی، قم: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.

درخشانی، جهان‌شاه. (۱۳۸۲). *دانشنامه کاشان*، دفتر یکم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- Amarmuni, Uppravartakshri. (1995). **Illustrated Tirthankar charitra**, Delhi, NarelaMandi.
Dadashri, G. (2005). **Shree simandhar swami**, Gujarat, dada Bhagwan Foundation.
Dalal, Deepika. (n.d.). **Arihant simandhar swami**, in: www.Jaina.org.
Glasesnapp, H. (1999). **Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
Hegewald, J.A.B. (2010). **Visual and Conceptual links between jaina Cosmological Mythological and Ritual instruments** in: International of Jain studies.
Jain, Kailash Chand. (1991). **Lord Mahavira and his times**, Delhi, Motilal Banarsidass, 1991.
Jain, Vijay.K. (2011). **Acharya Umasvatis Tattvartha Sutra**, Delhi, Vikalpprinter.
Jain. S.A. (1992). **Reality English translation of Shri. Pujoyapada's Sarvarthasiddhi**, Madras, Jwalamalini.
Jaini, P.S. (2002). **Collected Papers on Jain Studies**, Delhi, Motilal Banarsidass.
Lishk, S.S. (2000). **Some strange Notions in Jaina Cosmology** in: www.Jainelibrary.org
Mahendra shah, H. (2008) **Storm jinzari**, Indiana, Bloomington.
Mahony, W. (1987). **Karman, Encyclopedia of Religion**, V.9, Macmilan P.C
Mardia, K.V. (2002). **The scientific foundation of Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
Rayande B.B. (2002). **Jaina philosophy**, Delhi Noreen Shahdara.
Shah, P.N. (1998). **Jain universe**, Carolina, Jain study Center, 1998.
Willey, K. (2003). **Extrasensory Perception and Knowledge in Jainism**, Delhi, Motilal Banarsidass.
Influence of sri kundkundacharya on Pujya shri Atmanand ji, in: www.Shrimadkob.org.
Rishabha (Hinduism) in: www.en-wikipedia.org.
Simanharswami in: www.en-wikipedia.org.